

RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE OSAKOND

**Riigikohtu praktika tsiviilasjades
mai – august 2017**

Aktuaalse praktika ülevaade

Maris Vutt
Kohtupraktika analüütik

Tartu
september 2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Materiaalõigus	4
Elatise maksmine, kui laps viibib osaliselt lahuselava vanema juures (3-2-1-35-17)	4
Juurdepääsutee määramine üle teise kinnisasja (3-2-1-31-17)	4
Töösuhtes sõlmitud varalise vastutuse kokkuleppe kehtivus (3-2-1-56-17)	5
Kindlustushüvitise vähendamine (3-2-1-58-17)	6
Juhatuse asendusliikme määramine mittetulundusühingus (3-2-1-42-17)	7
Hääletamispiirang juhatuse liikme tasu määramise otsustamisel (3-2-1-44-17)	8
Laolepingu sõlmimine (3-2-1-47-17)	8
Kaasomandi lõpetamine (3-2-1-39-17)	9
2. Menetlusõigus	10
Kohtuväliste kulude riigi kanda jätmine (3-2-1-134-16)	10
Täitemenetluse lõpetamine sissenõudja avalduse alusel (3-2-1-66-17)	11
Tehingu tagasivõitmine pankrotimenetluses (3-2-1-50-17)	12

Sissejuhatus

01.05.2017 – 31.08.2017 tegi Riigikohtu tsiviilkolleegium põhistatud lahendeid 43 tsiviilasjas, sealhulgas kolleegiumi kogu koosseisu poolt 5 tsiviilasjas ja üldkogu poolt ühes tsiviilasjas.

Täpsemat statistikat käesolevas ülevaates ei kajastata. Riigikohus läks 1. juulil üle ühtsele kohtute infosüsteemile, millega seoses ei ole statistilised andmed veel kättesaadavad.

Järgnevalt antakse ülevaade Riigikohtu tsiviilkolleegiumi poolt maist kuni augustini tehtud lahenditest, milles Riigikohus on andnud olulisemaid uudseid seisukohti õigusaktide tõlgendamisel. Seejuures tuleb silmas pidada, et Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti vaid kohtulahendis. Käesolevas ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu poolt lahendites väljendatud seisukohtadega.

1. Materiaalõigus

Elatise maksmine, kui laps viibib osaliselt lahuselava vanema juures (3-2-1-35-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-35-17¹ muutis tsiviilkolleegium mõnevõrra oma praktikat küsimuses, kuidas toimub kulude kandmine lahuselava vanema jaoks ajal, mil laps viibib tema juures.

Asjaolude kohaselt palusid kaks alaealist last lapsevanemalt välja mõista elatise, mis ei oleks vähem kui pool Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäära, kuid ringkonnakohus jättis selle taotluse rahuldamata. Ringkonnakohus leidis, et elatise vähendamise aluseks ei ole üksnes see, kui lapsed elavad teatud aja lahuselava vanema juures, sest tuvastada tuleb lisaks, kui suured on kummagi vanema kulud lapse vajaduste rahuldamiseks.

Riigikohus on oma varasemas praktikas leidnud, et kui laps elab ühe vanema juures, ei tähenda see automaatselt, et lahuselav vanem kannab kulud selle aja eest, vaid kulude suurus tuleb tõendada.² Käesolevas asjas leidis aga Riigikohus, et vanemate eraldi elamise korral kannavad mõlemad vanemad eelduslikult nende juures olevate laste esmased kulud, nt söögikulud. Mõlemad vanemad kannavad eelduslikult ka eluasemekulusid, mida saab jagada laste vanemate juures oleku aja järgi. Kuna kulused lapse majutamiseks teevad mõlemad vanemad, ei ole põhjendatud nõuda lahuselavalt vanemalt lapsega püsivalt koos elava vanema eluasemekulude katmist sama aja eest, kui tema peab eluasemekulusid laste huvides kandma. Vastasel juhul koormataks teda topelt, kuna ta peaks osalema teise vanema kulude katmises, kuid tema enda kulud jääksid arvestamata. Samas ei sõltu lastega seotud püsikulude, nagu sidekulud või kulud riidele, hügieenitarvetele, koolile või lasteaiale, laagritele, treeningutele, huvialaringidele, reisidele jms kandmine eeldatavasti sellest, kumma vanema juures laps on.

Juurdepäasutee määramine üle teise kinnisasja (3-2-1-31-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-31-17³ käsitles tsiviilkolleegiumi kogu koosseis küsimust sellest, kuidas toimub juurdepääsu määramine üle teise kinnisasja ja millised tingimused peavad olema täidetud, et juurdepääsu oleks üleüldse võimalik määrata.

Asjaolude kohaselt esitasid kinnisasja ühisomanikud avalduse juurdepääsu saamiseks nendele kuuluva hoonestamata elamumaale, kuhu avaldajad soovisid hakata elamut ehitama. Kinnistul ei olnud väljapääsu avalikult kasutatavale teele ja sinna oli võimalik jõuda ainult läbi tänava, mis kuulus äriühingule (puudutatud isik). Puudutatud isik keelas aga tänavat kasutada autodega, mille kogumass ületas 3,5 tonni. Avaldajatel ei olnud aga võimalik seetõttu oma kinnistule maja ehitada, sest ehitaja pidi pääsema krundile kuni 30-tonnise massiga veokitega.

Kolleegium selgitas varasemale praktikale tuginedes, et juurdepääsu määrates tuleb esmalt arvestada juurdepääsu nõude rahuldamise üldiste eeldustega, milleks on juurdepääsu taotleja kinnisasjal avalikule teele juurdepääsu puudumine, taotletava juurdepääsu vastavus maakorralduslikele nõuetele ja juurdepääsu taotleja juurdepääsu saamiseks ülekaalukas huvi,

¹ RKTk 9. juuni 2017. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-35-17.

² Vt RKTk 19. oktoobri 2015. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-119-15.

³ RKTk 9. juuni 2017. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-31-17.

võrreldes kinnisasja, mille kaudu juurdepääsu soovitakse, omaniku õiguste juurdepääsust tuleneva kitsendusega.⁴

Kolleegium leidis ka, et juurdepääs kuni 30 t kaaluvate sõidukitega on AÕS § 156 lg 1 alusel võimalik määrata üksnes juhul, kui see ei kahjusta koormatavat kinnisasja. Kohus ei saa juurdepääsu määrata nii, et selle tulemuseks on kahju tekkimine koormatava kinnisasja omanikule või kolmandatele isikutele. AÕS § 156 lg 1 alusel juurdepääsu määramise korral ei või juurdepääs koormatava kinnisasja omanikku kohustada teed lõpuni ehitama, kohustada saab ainult abistavateks tegudeks. Kui koormatava kinnisasja omanik avaldab, et ta ei kavatse teed valmis ehitada, peab ta võimaldama seda juurdepääsust huvitatud isikul teha ning kohus saab vajadusel kohustada koormatava kinnisasja omanikku seda lubama.

Asjas kirjutasid eriarvamuse riigikohtunikud Henn Jõks, Jaak Luik ja Malle Seppik.⁵ Riigikohtunikud leidsid, et kolleegiumi enamus kaalus ainult koormatava kinnisasja omaniku huve ega võrrelnud seda avaldajate õiguse ja huviga kasutada oma elamumaa otstarbega kinnisasjale elamu ehitamiseks. Enamusel tulnuks ka selgitada, millised võiksid olla abistavad teod AÕS § 156 lg 1 tähenduses, nt kas selleks võib olla tee korrashoiu ja ohutu liiklemise tagamise kohustuse täitmiseks tehtavad teod. Samuti heitsid riigikohtunikud oma eriarvamuses kolleegiumi enamusele ette seda, et otsuses puudus käsitus sellest, kus lõpeb tee korrashoiu ja ohutuse tagamine ning algab tee lõpuni ehitamise etapp.

Töösuhtes sõlmitud varalise vastutuse kokkuleppe kehtivus (3-2-1-56-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-56-17⁶ selgitas tsiviilkolleegium töötaja ja tööandja vahel sõlmitud varalise vastutuse kokkuleppe tingimusi ja sellise kokkuleppe kehtivusega seonduvat.

Asjaolude kohaselt esitas töötaja töövaidluskomisjonile avalduse tööandja vastu, milles palus tunnistada tühiseks tööandja kahju hüvitamise nõue või lugeda tühiseks poolte vahel sõlmitud varalise vastutuse kokkulepe. Töötaja põhjustas tööd tehes liiklusõnnetuse (tegemist oli veokijuhiga), kuid leidis, et ei pea tööandjale kahju hüvitama, sest tööandja ei tõendanud, millised kahjustused õnnetuse tagajärjel tekkisid ega seda, et veetud kaup hävines. Varalise vastutuse kokkuleppes oli ette nähtud, et töötaja vastutuse ülempiir on 6391 eurot ja 16 senti, kuid tööandja hüvitas talle ülemmäärast vaid 0,5% kuus.

Maakohus jättis hagi ja vastuhagi rahuldamata ning leidis, et varalise vastutuse kokkulepe vastab TLS § 75 lg-s 2 sätestatule ja on kehtiv. Kokkulepe ei kahjusta töötajat ebamõistlikult ning on arvestades tööandja tegevuse profiili ja töötaja ametikohta tavapärane. Ringkonnakohus leidis aga, et tööandja ei ole selgitanud, millistel alustel on vastutuse ülempiir ja hüvitise suurus kujunenud. Töötajale makstud hüvitis ei hüvita talle piisavalt neid riske, mille ta võtab endale, kui lepib tööandjaga kokku, et vastutab talle tööülesannete täitmiseks antud vara säilimise eest sõltumata süüist. Hüvitis 0,5% vastutuse ülemmäärast kuus ei ole mõistlik ega proportsionaalne. Arvestades sõidukite kaskokindlustuse tingimusi, sh sõiduki omaniku omavastutust, on

⁴ Vt nt RKTK 16. juuni 2016. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-180-15, p 49; 3. juuni 2010. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-48-10, p 22; 21. mai 2008. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-41-08, p 20; 26. oktoobri 2006. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-14-06, p 25; 27. septembri 2005. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-85-05, p 16.

⁵ Riigikohtunike Henn Jõksi, Jaak Luige ja Malle Seppiku eriarvamus tsiviilasjas nr 3-2-1-31-17.

⁶ RKTK 21. juuni 2017. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-56-17.

tööandjal soodsam maksta töötajale varalise vastutuse kokkuleppe alusel väikest hüvitist, mille tagajärjel vastutab töötaja sõltumata omavastutusest kogu tekitatud kahju eest, arvestades vastutuse ülempiiri, ja jätta sõiduk kindlustamata. Selline käitumine ei ole aga kooskõlas hea usu põhimõttega ja koormab töötajat väikese hüvitise eest ülemäära. Varalise vastutuse kokkulepe on TLS § 75 lg 2 p 5 järgi tühine.

Kolleegium selgitas hüvitise suuruse hindamise kohta järgmist. Mõistlikku hüvitise suurust TLS § 75 lg 2 p 5 mõttes tuleb hinnata iga üksikjuhtumi puhul eraldi. Üheks peamiseks asjaoluks on suhe vastutuse ülempiiriga. Muu hulgas tuleb arvesse võtta ka töötajale üle antud vara väärtust ja kahju tekkimise tõenäosust (riskiastet). Lisaks tuleb kokkuleppe kehtivuse ja hüvitise mõistlikkuse hindamisel arvestada seda, mis valdkonnas tööandja tegutseb, selles valdkonnas kehtivaid tavaid vara kindlustamise osas ning kas töötajale antakse üle konkreetne ese (nagu vedamiseks auto) või muutuv koosseisus ja koguses esemete kogum või ka raha.

Lisaks selgitas kolleegium, et varalise vastutuse kokkuleppe keskne mõte peaks olema tööandja tõendamiskoormise lihtsustamine juhul, kui töötajale on usaldatud raha või muutuva seisuga asjade kogum, mitte aga hinnalise asja hävimise ja kahjustamise riskide panemine töötajale. Varalise vastutuse kokkuleppe ei saa asendada kindlustust ega töötajad olla tööandja jaoks kindlustusandjaks. Töötajale usaldatud väärtuslike veokite puhul võiks olla mõistlik sõlmida varalise vastutuse kokkuleppe kindlustuslepingujärgse tööandja omavastutuse katmiseks, kuid see peaks kajastuma ka vastutuse ülempiiris. Mõistlikuks saaks makstavat hüvitist pidada vaid siis, kui maksete kaudu on võimalik tegelikult ka mõistliku aja jooksul riski ulatuses raha koguda. Selleks peaks makstav tasu aga olema kindlustusmaksetest olulisest kõrgem.

Kindlustushüvitise vähendamine (3-2-1-58-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-58-17⁷ selgitas tsiviilkolleegium, kuidas toimub kindlustushüvitise vähendamine olukorras, kus kindlustusvõtja on oma lepingulist kohustust rikkunud.

Asjaolude kohaselt oli hagejaks kindlustusvõtja. Kindlustusandja ja kindlustusvõtja vahel oli sõlmitud leping, mille esemeks oli metsaveotraktor. Traktor hävines metsas toimunud tulekahju käigus. Kindlustusandja keeldus kahju hüvitamast, sest tema arvates oli teine pool oluliselt rikkunud kindlustuslepingus sätestatud kohustusi, sest ei taganud traktorile piisavat järelevalvet. Lepingus sisaldas ka punkt, mis sätestas kindlustatud eseme hoidmise tingimused. Kindlustusvõtja leidis, et need tingimused ei saanud lepingu osaks.

Maakohus jättis hagi rahuldamata ning leidis oma otsuses, et eelnimetatud tingimused said lepingu osaks ning kindlustuslepingute puhul on tavapärane, et kindlustusvõtjal lasub kindlustatud objekti suhtes valvemeetmete rakendamise kohustus ja ta peab tagama eseme säilimise. Traktori valveta jätmisel ning sellega ohutusnõuete rikkumisel oli otsene ja oluline seos kindlustusjuhtumi toimumisega, sest see suurendas oluliselt kindlustusrisiki. Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata.

Tsiviilkolleegium nõustus madalamate astmete kohtutega selles osas, et tingimused olid saanud lepingu osaks. Küll aga leidis Riigikohus, et kohtutel ei olnud tuvastatud asjaoludel õigust jätta hüvitis täielikult välja mõistmata ning selgitas järgmist. VÕS § 452 lg 2 ja § 445 lg 2 võimaldavad kindlustushüvitist vähendada vaid ulatuses, mille võrra mõjutas kindlustusvõtja

⁷ RKTK 7. juuni 2017. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-58-17.

kohustuse, sh hoolsuskohustuse, rikkumine kindlustusjuhtumi toimumist. Tuvastamaks kindlustusandja vastutusest vabanemine kindlustushüvitise maksmisest, tuleb kohtul hinnata, kas kindlustusvõtja on rikkunud oma kindlustuslepingust tulenevat kohustust (eelkõige hoolsuskohustust) ning kas ja kui palju selline rikkumine suurendas kindlustusrisi võimalikkust. Seda, kas ja kui võrd mõjutas kindlustuslepingu rikkumine kindlustusjuhtumi toimumist, peab VÕS § 445 lg 2 ja § 452 lg 2 p 2 kohaldamiseks tõendama kindlustusandja. Hinnates, milline mõju oli hoolsuskohustuse rikkumisel kindlustusjuhtumi toimumisele, tuleb kohtul arvestada sellega, milline oli konkreetne kahju tekitanud juhtum ning kas kindlustusvõtja tegevus tõi otseselt kaasa kindlustusjuhtumi toimumise. Kui kahju tekitas (kindlustuseseme süütas) kolmas isik, siis ei saa üldjuhul asuda seisukohale, et kindlustusrisk suurenes ainuüksi kindlustusvõtja kohustuse rikkumise tõttu ning kindlustusandja võib hüvitise maksmisest täielikult keelduda.

Juhatuse asendusliikme määramine mittetulundusühingus (3-2-1-42-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-42-17⁸ käsitles tsiviilkolleegium küsimust, kes on huvitatud isik MTÜS § 30 mõttes ehk kellel on õigus esitada kohtule avaldus korteriühistu juhatuse asendusliikme määramiseks ja mida saab lugeda mõjuvaks põhjuseks, mille alusel juhatuse asendusliige määrata tuleks.

Asjaolude kohaselt esitas korteriühistu liige avalduse, milles palus määrata ennast ja veel kaht isikut korteriühistu juhatuse asendusliikmeteks. Avaldust põhjendas ta sellega, et juhatuse liikmed olid küll valitud, kuid ühes kohtumenetluses oli tuvastatud selle üldkoosoleku otsuse tühisus, millega juhatuse liikmed valiti, ehk tegelikult korteriühistul juhatus puudus.

Maakohus leidis, et juhatuse asendusliikme määramine on põhjendatud, sest peaaegu kahe aasta jooksul ei olnud korteriühistul formaalselt juhatus. See võib aga tuua ühistule kaasa rasked tagajärjed, sh takistada tegevust ja kohustuste täitmist. Ringkonnakohus leidis aga vastupidiselt, et juhatuse liikmete ametiaja möödumine ei ole mõjuv põhjus juhatuse asendusliikme määramiseks.

Tsiviilkolleegium selgitas esiteks, et korteriühistu liige on huvitatud isik MTÜS § 30 esimese lause mõttes ja tal on õigus esitada avaldus ühistu juhatuse asendusliikme määramiseks. Asendusliikme määramise kohta leidis kolleegium, et juhatuse liikme võimetus täita oma kohustusi ei ole MTÜS § 30 esimese lause järgi ainus mittetulundusühingu juhatuse asendusliikme määramise alus. Mõjuv põhjus võib olla ka juhul, kui juhatuse liikme ametiaeg on möödunud ja pikema aja jooksul ei ole õnnestunud uusi juhatuse liikmeid valida. Ühistut ähvardav sundlõpetamine on piisav mõjuv põhjus juhatuse asendusliikme määramiseks.

⁸ RKTK 7. juuni 2017. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-42-17.

Hääletamispiirang juhatuse liikme tasu määramise otsustamisel (3-2-1-44-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-44-17⁹ käsitles tsiviilkolleegium seda, kas olukorras, kus osanike koosolekul otsustatakse juhatuse liikmele tasu maksmist ning osanik ise on juhatuse liige, tuleks kohaldada ÄS § 177 lg-t 1 ja selle osaniku hääleõigust piirata.

Asjaolude kohaselt esitas üks osanik osanike otsuse kehtetuks tunnistamise nõude. Osanike koosolekul oli otsustatud juhatuse liikmete tasu määramine, kuid kaks osanikku, kes sellise otsuse poolt hääletasid, olid ise juhatuse liikmed. Kohtusse pöördunud osanik leidis, et kuna selline otsus puudutas osanike ja osäühingu vahel tehingu tegemist, ei võinud osanikud tasu määramise otsustamisel hääletada (ÄS § 177 lg 1). Kostjad ehk teised osanikud leidsid, et juhatuse liikmele tasu määramine ei ole selline tehing, millele kohalduks ÄS § 177 lg-s 1 ette nähtud hääleõiguse piirang.

Kolleegium leidis oma otsuses, et samamoodi, nagu osanikul on õigus hääletada enda juhtorgani liikmeks valimise, tagasikutsumise ja ametiaja pikendamise otsuse poolt, on tal õigus hääletada ka endaga juhatuse liikme lepingu sõlmimise ja endale tasu määramise otsustamisel. Vastasel korral muutuks mõttetuks enamusosaniku võimalus määrata ennast juhatuse liikmeks, kuna tasu ta endale määrata ei saaks ja see tähendaks, et pahatahtlikul vähemusel ei oleks küll võimalik takistada enamusosaniku saamist juhatuse liikmeks, kuid tal oleks võimalus takistada enamusosanikul saada juhatuse liikme tasu. Osanikud peavad juhatuse liikme tasustamise korra ning tasude ja muude hüvede suuruse määramisel ning juhatuse liikmega lepingu sõlmimisel tagama, et juhatuse liikmele osäühingu poolt tehtavate maksete kogusumma oleks mõistlikus vastavuses juhatuse liikme ülesannete ja osäühingu majandusliku olukorraga (ÄS § 180¹ lg 2). Kui osanikud määravad tasu, mis ei ole eeltooduga kooskõlas, on osäühingul õigus nõuda juhatuse liikmelt ülemäärase tasu tagastamist. Sellise nõude esitamise otsustamine juhatuse liikme vastu on ÄS § 168 lg 1 p 10 järgi osanike pädevuses ja selle osaniku hääleõigus, kelle vastu nõude esitamist juhatuse liikmena otsustatakse, on ÄS § 177 lg 1 alusel piiratud.

Laolepingu sõlmimine (3-2-1-47-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-47-17¹⁰ oli vaidluse esemeks poolte vahel sõlmitud leping ning küsimus oli selles, kas selline leping vastab laolepingu tunnustele.

Asjaolude kohaselt sõlmisid pooled lepingu, mille alusel üks pool kohustus oma saeveskis saagima teise poole tarnitud palke. Lisaks saagimisteenusele leppisid pooled kokku, et valmistatud saematerjali hoitakse hoidjale kuuluvas saeveskis. Seejuures pidi saematerjali hoidma tingimustes, mis tagavad selle kvaliteedi ja koguse säilimise. Osa saematerjalist läks kaotsi ning saematerjali omanik nõudis hoidja käest kahju hüvitamist.

Maakohus leidis, et leping tuleb kvalifitseerida hoiulepinguna, sest laolepingu sätteid kohaldatakse ainult selliste hoidjate suhtes, kes tegutsevad professionaalsete hoidjatena, kuid selles asjas kinnitas hoidjana tegutsev pool, et saematerjali hoidmine oli tema jaoks kõrvalteenus.

⁹ RKTK 24. mai 2017. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-44-17.

¹⁰ RKTK 17. mai 2017. aasta otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-47-17.

Ringkonnakohus leidis vastupidiselt, et tegemist on laolepingu tunnustele vastava lepinguga. Seda põhjusel, et lepinguliseks kohustuseks oli lisaks saematerjali hoidmisele ka selle ladustamine ja puidu kvaliteedi säilimise tagamine. Tähtsust ei ole sellel, kas teise isiku saematerjali hoidmine, ladustamine ja säilitamine on lepingupoole põhi- või kõrvaltegevus, kuna seadusest ei tulene, et laolepingu sätteid saab kohaldada üksnes juhul, kui hoidja osutab seda teenust oma põhitegevusena.

Riigikohus leidis sarnaselt ringkonnakohtuga, et tegemist on laolepinguga ning selgitas, et laolepingut iseloomustavaks tunnuseks VÕS § 897 kohaselt on mh see, et hoidja sõlmib selle lepingu oma majandus- ja kutsetegevuses. Siiski ei võimalda vaid see tunnus laolepingut n-ö tavalisest hoiulepingust eristada, sest ka hoiulepinguid võidakse sõlmida majandus- ja kutsetegevuse käigus. Samas on seadusandja pidanud vajalikuks laolepingu definitsioonis sellele tunnusele viidata, nagu ka hoidja ladustamise kohustusele. Kumbagi neist tunnusest ei ole esitatud n-ö tavalise hoiulepingu definitsioonis VÕS § 883 kohaselt. Hoidja laolepingu tähenduses ei pea osutama teenust oma põhitegevusena, kuigi see võib olla tavaline. Seega võib laolepingu sõlmida ka juhtudel, kui ladustamisteenus on hoidja kõrvaltegevuste hulgas, üldjuhul siiski selliselt, et ladustamisteenus on vahetult seotud põhitegevusega. Ka kõrvalteenusena ladustamisteenust osutades peab selline teenus vastama laoteenusetele esitatavatele nõuetele ning olema professionaalselt osutatud.

Kaasomandi lõpetamine (3-2-1-39-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-39-17¹¹ selgitas tsiviilkolleegium seda, kas kaasomandi peab alati lõpetama ja kuidas valida kaasomandi lõpetamiseks kõige sobivam viis.

Asjaolude kohaselt esitas üks kaasomanik teise vastu hagi kaasomandi lõpetamiseks selliselt, et müüa korteriomand avalikul enampakkumisel ning jagada saadud raha kaasomanike vahel või jätta korteriomand teise kaasomaniku ainuomandisse ning mõista temalt välja 1/2 korteriomandi turuväärtusest. Teine kaasomanik palus jätta nõude rahuldamata, sest korteriomandi müük on seda koormava hüpoteegi tõttu võimatu või kaasomanikele kahjulik.

Maakohus jättis hagi rahuldamata ja leidis, et kaasomandi eseme müük avalikul enampakkumisel ja raha jagamine poolte vahel ei arvestaks kaasomanike huvidega ning eriti oleks see ebaõiglane selle kaasomaniku suhtes, kelle vastu hagi esitati. Olukorras, kus korteriomandil lasub hüpoteek, mis on suurem korteriomandi väärtusest, mõjutab see oluliselt negatiivselt korteriomandi müügihinda avalikul enampakkumisel. Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata ja nõustus ka maakohtu põhjendustega.

Tsiviilkolleegium selgitas, et kohtutel ei olnud sellises olukorras võimalik jätta hagi rahuldamata, sest tulenevalt AÕS § 76 lg-st 1 on kaasomanikul õigus igal ajal nõuda kaasomandi lõpetamist ja kohus saab ainult valida, mil viisil kaasomand lõpetada (v.a. erandjuhtum, kus hagi välja pakutud kaasomandi lõpetamise viis on vastuolus hea usu põhimõttega). Olukorras, kus kaasomandi lõpetamine menetlusosalise taotletud viisil ei oleks kohtu hinnangul kooskõlas hea usu põhimõttega, peab kohus menetlusosalisele selgitama, miks kaasomandit sellisel viisil lõpetada ei saa ning millisel viisil kaasomandi lõpetamine oleks kohtu arvates sobiv. Kui kas või alternatiivselt on taotletud kõiki kaasomandi lõpetamise viise,

¹¹ RKTk 10. mai 2017. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-39-17.

mis asjaolusid arvestades võiksid kõne alla tulla, ei saa kohus jätta kaasomandit lõpetamata, vaid peab valima viisi, mis vastab kõige paremini kaasomanike huvidele. Ühele kaasomanikule jätmisega on võimalik kaasomand lõpetada vaid juhul, kui kaasomanik on asja omandamisest huvitatud ja nõus teistele kaasomanikele nende osa rahas välja maksuma.

Avaliku enampakkumise kohta selgitas kolleegium, et kaasomandi lõpetamine asja müügiga avalikul enampakkumisel on võimalik otsustada viisil, kus kaasomanikele pannakse kohustus kasutada saadud raha hüpoteegiga tagatud laenu tasumiseks. Sel juhul on korter võimalik müüa parema hinnaga, sest isik, kes kinnisasja enampakkumisel omandab, saab arvestada sellega, et hüpoteek kustutatakse ja ta saab endale koormamata kinnisasja. Selleks ei ole tingimata vaja hüpoteegipidaja eelnevat nõusolekut. Kui hüpoteegiga tagatud võlg on tasutud, saab kinnisasja omanik AÕS § 349 lg 1 järgi nõuda hüpoteegipidajalt hüpoteegi kandmist enda nimele või selle kustutamist.

2. Menetlusõigus

Kohtuväliste kulude riigi kanda jätmine (3-2-1-134-16)

Nimetatud perioodil tegi Riigikohtu üldkogu otsuse tsiviilasjas nr 3-2-1-134-16¹², millega tunnistati põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks TsMS § 172 lg 8 kolmas lause. Asi anti lahendamiseks üldkogule, sest ärikeelu kohaldamise otsustamise menetlusega seotud menetluskulude hüvitamise kohta puudus eriregulatsioon ning lisaks sellele välistas TsMS § 172 lg 8 kolmas lause menetluskulude riigi kanda jätmise, mille pärast tekkis kolleegiumil kahtlus, et tegemist võib olla PS §-s 25 sätestatud põhiõiguse rikkumisega.¹³ PS § 25 näeb ette, et igapähele on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele.

Nimelt nägi TsMS § 172 lg 8 kolmas lause ette, et riigi kanda võib kohtuvälised kulud jätta üksnes juhul, kui kohtuväliste kulude kandmiseks anti isikule menetlusabi. Riigikohtu üldkogu tunnistas nimetatud sätte põhiseaduse vastaseks osas, milles see ei võimaldanud jätta kohtuväliseid kulusid riigi kanda, kui ärikeeldu ei kohaldata isikule, kellele ei ole antud menetlusabi.

Asjaolude kohaselt esitati pankrotimenetluses taotlus võlgniku juhatuse liikme suhtes ärikeelu kohaldamiseks. Maakohus jättis ärikeelu kohaldamata ning menetluskulud juhatuse liikme kanda, sest leidis, et TsMS § 172 lg 8 kolmas lause ei võimalda jätta lepingulise esindaja kulusid riigi kanda. Ringkonnakohus tühistas maakohtu määruse ja jättis lepingulise esindaja kulusid riigi kanda. Ringkonnakohus leidis oma põhjendustes, et kohus peab ärikeelu kohaldamise menetluses tegutsema viisil, mis ei põhjusta menetlusosalisele suuri menetluskulusid.

Riigikohtu üldkogu leidis, et TsMS § 172 lg 8 kolmandas lauses sisalduv piirang ei ole mõõdukas ja põhjendas seda järgnevalt. Riigi rahenduslike huvide kaitsmise vajadus ei saa kaaluda üles ärikeelu kohaldamise menetlusega seotud intensiivset omandiõiguse piirangut. Silmas tuleb pidada, et ärikeelu kohaldamise menetluse algatajaks on kohtu vahendusel riik ning sellele allutatud isikul ei ole võimalik menetlust vältida. Kuigi ärikeelu kohaldamise

¹² RKÜK 2. mai 2017. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-134-16.

¹³ RKTk 11. jaanuari 2017. a üldkogule andmise määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-134-16, p 17.

vajalikkus konkreetse isiku suhtes saabki selguda alles kohtumenetluse tulemina, mis ei saa olla ette ära otsustatud, tähendab ärikeelu kohaldamata jätmise sisuliselt seda, et ärikeelu kohaldamise menetlus on algatatud isiku vastu põhjendamatult. Samas tähendab eelöeldu ka seda, et kui menetlusosaline on ärikeelu kohaldamise kohtumenetluses osalemise tõttu teinud märkimisväärseid kulutusi, siis on ta pidanud katma oma vara arvel talle ebavajalikke kohtuväliseid kulusid.

Asjas kirjutasid eriarvamuse riigikohtunikud Peeter Jerofejev ja Villu Kõve ning eriarvamusega liitus osaliselt ka riigikohtunik Tambet Tampuu.¹⁴ Eriarvamuses leiti, et maakohus ei oleks pidanud tegema määrust ärikeelu kohaldamata jätmise kohta ning seega ei oleks saanud ka tekkida olukorda, kus üldse oleks olnud määrus, mida saaks vaidlustada. Eriarvamuses märgiti samuti, et puudutatud isikul ehk võlgniku juhatuse liikmel ei olnud kaebeõigust. Kuna määrus tehti pankrotiseaduse alusel, pidanuks ka kaebeõigus tulenema sealt. PankrS § 91 lg 4 lubab aga vaidlustada üksnes ärikeelu kohaldamise määrust, mitte aga ärikeelu määramata jätmist. Isikute õigusi tasakaalustab TsMS § 172 lg 7 esimene lause, mis lubab tahtlikult või raskelt hooletult hagita menetluse põhjustamise korral jätta menetluskulud põhjustaja kanda. Seega oleks pahatahtliku pöördumise esitamisel olnud võimalik jätta menetluskulud pankrotihalduri ja toimkonna esimehe kanda, kes ärikeelu kohaldamise taotluse esitasid.

Täitemenetluse lõpetamine sissenõudja avalduse alusel (3-2-1-66-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-66-17¹⁵ käsitles tsiviilkolleegium küsimust, millisel juhul on võimalik täitemenetlus sissenõudja avalduse alusel lõpetada. Samuti selgitas kolleegium, kas AÕS § 325 lg 5 on kohaldatav olukorras, kus ühing on registrist ilma õigusjärglasteta kustutatud.

Asjaolude kohaselt oli kohtutäituri menetluses mitu täiteasja, milles oli võlgnikuna märgitud üks äriühing. Kahes täiteasjas oli sissenõudjaks avaldaja, ühes ei olnud (selle sissenõudja kasuks oli võlgnikule kuuluvale kahele kinnistule kinnistusraamatusse kantud kohtulik hüpoteek). Avaldaja teatas kohtutäiturile, et kuna võlgnikust äriühing on registrist kustutatud, tuleb täitemenetlus lõpetada. Avaldaja esitas kaebuse kohtutäituri otsuse peale, paludes otsuse tühistada. Ühtlasi palus ta peatada täitemenetlus kohtuasjas lahendi jõustumiseni. Kohtutäitur jättis kaebuse rahuldamata, sest AÕS § 325 lg 5 kohaselt loetakse nõue pandiga koormatud kinnisasja omaniku suhtes edasikestvaks.

Maakohus tühistas kohtutäituri otsuse ja leidis, et AÕS § 325 lg 5 ei olnud kohaldatav, sest see norm reguleerib juhuseid, kus võlgnik ja pandiga koormatud isik ei ole üks ja sama, ehk et hüpoteek tagab kolmandast isikust võlgniku võlga. Maakohus selgitas, et kohtutäitur oleks pidanud täitemenetluse lõpetama TMS § 48 lg 1 p 6 alusel, mis reguleerib täitemenetluse lõpetamist juhul, kus võlgnik on lõppenud, kui nõue või kohustus ei saa üle minna õigusjärglastele. Ringkonnakohus jättis maakohtu määruse muutmata.

Riigikohus ei nõustunud madalama astme kohtutega ning leidis, et praegusel juhul ei saanud kohtutäitur avaldaja soovitud asjas täitemenetlust lõpetada, sest avaldaja ei olnud selles asjas sissenõudja. Iga täitemenetlus on iseseisev menetlus, milles sissenõudja osaleb iseseisvalt ning tema toimingud ei mõjuta üldjuhul teiste sissenõudjate õigusi või kohustusi täitemenetluses.

¹⁴ Riigikohtunike Peeter Jerofejevi, Villu Kõve ja Tambet Tampuu eriarvamus tsiviilasjas nr 3-2-1-134-16.

¹⁵ RKT 14. juuni 2017. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-66-17.

Õigus nõuda teises täiteasjas menetluse lõpetamist võimaldaks sissenõudjal mh alusetult venitada teise täitemenetluse korraldamist (nt kui vaidlus jõuab kohtusse).

Kolleegium ei nõustunud ka kohtute käsitlesega AÕS § 325 lg 5 osas ja selgitas, et AÕS § 325 lg 5 eesmärk on tagada hüpoteegipidajatest sissenõudjate nõuete rahuldamise võimalus kinnisasjast saadava raha arvel ka siis, kui kinnisasja omanikust juriidiline isik ise on kas juba enne täitemenetlust või selle kestel õigusjärglaseta lõppenud. See kehtib ka juhul, kui oma kinnisasjaga võlga asjaõiguslikult taganud isik ja isiklik võlgnik on üks ja sama. Äriseadustik ei näe Eestis registreeritud äriühingu registrist kustutamise eeldusena ette selle asjaolu kontrollimist, kas äriühingule kuulub mingi vara, sh nt kinnisasi. Seega võib esineda olukord, mil registrist kustutatakse võlgnik, kellele endale kuulub hüpoteegiga koormatud kinnisasi. Ka neil juhtudel peab olema võimalik AÕS § 325 lg t 5 kohaldada.

Tehingu tagasivõitmine pankrotimenetluses (3-2-1-50-17)

Tsiviilasjas nr 3-2-1-50-17¹⁶ käsitles kolleegium tehingu tagasivõitmist pankrotimenetluses PankrS § 113 lg 1 p 2 alusel, mis näeb ette, et kohus tunnistab kehtetuks rahalise kohustuse täitmise võlausaldajale, kui kohustus täideti kolme kuu jooksul enne ajutise halduri nimetamist, kui täitmine toimus üht võlausaldajat teisele eelistades, samuti kui võlgnik oli täitmise ajaks maksejõuetu ja võlausaldaja teadis või pidi võlgniku maksejõuetusest teadma.

Asjaolude kohaselt esitas likvideerija avalduse võlgniku pankroti väljakuulutamiseks. Enne ajutise halduri määramist oli võlgnik tasunud likvideerijale tasu. Haldur palus tunnistada rahalise kohustuse täitmine kehtetuks PankrS § 113 lg 1 p 2 alusel, sest võlgnikul oli likvideerimistasu maksmise ajal palju võlausaldajaid, kelle huve sellise tasu maksmisega kahjustati.

Maakohus jättis hagi rahuldamata, sest iga konkreetse rahalise tehingu täitmise tagasivõitmisel tuleb tuvastada konkreetsed võlausaldajad, kelle huve kahjustati. Haldur aga ei olnud viidanud ühelegi võlausaldajale, kelle huve likvideerijatasu maksmine kahjustaks.

Ringkonnakohus tühistas maakohtu otsuse ja leidis, et halduri esitatud asjaolusid arvestades võiks hagi rahuldada PankrS § 109 lg 1 ja § 113 lg 1 p 2 alt 3 ja ka alt 4 ning § 119 alusel. Nõude rahuldamine eeldab mh seda, et kohustus täideti üht võlausaldajat teisele eelistades, või seda, et võlgnik oli soorituse tegemise ajal maksejõuetu ja võlausaldaja võlgniku maksejõuetusest teadis või pidi sellest teadma. Seda, kas sooritus tehti üht võlausaldajat teisele eelistades, tuleb hinnata soorituse tegemise aja seisuga, st selle aja seisuga, kui likvideerijale sooritus tehti. Soorituse saaja jaoks oleks etteennustamatu, kui näiteks soorituse tegemise ajal soorituse tegemine teisi võlausaldajaid ei kahjusta, kuid teised võlausaldajad tekivad seaduses sätestatud tähtaja jooksul hiljem ja varasem sooritus neid kahjustab.

Tsiviilkolleegium jättis ringkonnakohtu otsuse resolutsiooni muutmata, kuid muutis otsuse põhjendusi. Tehingu tagasivõitmise kohta PankrS § 113 alusel peavad tagasivõitmise hagi rahuldamiseks olema täidetud ka PankrS § 109 lg-s 1 sätestatud üldised tagasivõitmise eeldused. Tulenevalt PankrS § 109 lg-st 1 on ka PankrS § 113 puhul rahalise kohustuse täitmise

¹⁶ RKTk 24. mai 2017. a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-50-17.

tagasivõitmise eelduseks võlausaldajate huvide kahjustamine, kusjuures igasugust ühe võlausaldaja eelistamist teisele ei saa veel pidada teiste võlausaldajate huvide kahjustamiseks.

Erinevalt PankrS § 113 lg 1 p-st 2 on PankrS § 109 lg-s 1 silmas peetud pankrotimenetluse võlausaldajaid, kelle huvid peavad kohustuse täitmise tõttu olema kahjustatud tagasivõitmise hagi esitamise ajal. Seda saab muu hulgas järeldada sellest, et pankrotivara moodustamiseks tehakse toiminguid eesmärgiga rahuldada võlgniku vara arvel võlausaldajate nõuded (vt PankrS § 2 esimene lause). Rahalise kohustuse täitmise ajal olemas olnud võlausaldajad, kellel tagasivõitmise hagi esitamise ajal võlgniku vastu enam nõudeid ei ole, pankrotimenetluses kaitset ei vaja ja nende huve ei arvestata.

Võlausaldajate huvide kahjustamist ei saa järeldada ainuüksi sellest, et üks võlausaldaja maksab võlgniku likvideerijana raha iseendale, mitte teistele võlausaldajatele, kellel olid võlgniku vastu varem sissenõutavaks muutunud nõuded.